

TRIBUNA

Mèxic, la recerca irrenunciable

Carlos Manuel Juárez

Periodista

Eulalio Garza furga la terra amb les mans. La terra humida se li fica entre les ungles. Furga, furga, furga. Un tros de roba treu el cap. L'home, de seixanta anys, estira la roba i surt un embalum. El desfà a poc a poc; apareix una sandàlia negra, una mena de polo de color vermell amb ratlles blaves i blanques, un camisa texana de color clar cremada d'una banda i una brusa vermella amb cordons blancs.

L'Eulalio -assegut a la vora del forat d'un metre de profunditat- revisa el calçat. La terra enganxada al plàstic li ho impedeix.

-Què diu? -pregunta a Graciela Pérez en el moment en què li dona la sandàlia.

Ella, protegida amb guants mèdics, la neteja i respon:

-Titanio. Li resulta familiar?

-No, tan sols per contactar així... ja ho veu, que de sobte... -diu sense aparent sentit l'home.

-Què heu trobat? -pregunta Vicente Hernández a través d'un walkie-talkie.

-Només roba -contesta la dona.

L'Eulalio no s'aixeca, continua revisant la roba, busca algun senyal o etiqueta o una taca, observa el fons del forat. L'Eulalio busca una pista per trobar el seu fill o la filla de la Graciela o el fill de la Carmen o el marit de l'Antonia o el primogènit de la Daniela o alguna de les sis mil persones desaparegudes a Tamaulipas.

Tamaulipas és un estat de Mèxic en forma d'elefant, enganxat al Golf de Mèxic i els Estats Units d'Amèrica; un elefant de 80.249 km² de superfície, 420 quilòmetres de litoral amb el Golf de Mèxic, cinc aeroports internacionals i disset encreuaments fronterers. Aquí, fa aproximadament 490 anys, es va fundar la segona província de la Nueva España.

Aquí mateix, fa nou dècades, va néixer Juan N. Guerra, que va comandar un grup de contrabandistes que van vendre whisky als nord-americans, entre els quals hi havia Al Capone. En el segon lustre dels anys setanta, el grup es va convertir en una organització criminal que traficava droga amb regles clares: només els familiars podien ser caps, havien de portar una vida discreta, evitar la violència pública i mantenir amb diners la protecció de les autoritats nacionals, estatals i municipals. La societat els estimava o els temia. A partir dels anys vuitanta, el cap successor Juan García Ábrego va ascendir l'agrupació, només per sota del Càrtel de Guadalajara. Per equiparar-los en formes, Juan García va batejar el grup amb el nom de Càrtel del Golf. Després de la seva captura, un ex-mecànic va agafar les regnes del grup i, per equiparar-los en el fons, el líder hereu Osiel Cárdenas va portar regals de Nadal a nens pobres. El grup va estendre el seu control fins a Nuevo León, inclosa la capital, Monterrey. La societat els estimava, els respectava i els temia. Ser integrant del càrtel representava tenir un bon estatus social.

El 2003 va començar la violència. Aquell any, els càrtels del Golf i Sinaloa van lliurar una batalla de mort i terror a Nuevo Laredo. Els grups van lluitar pel control de la ciutat amb la duana més productiva del comerç exterior a l'Amèrica Llatina. Allà es van presentar els Zetas, el braç armat del Càrtel del Golf. El comando estava integrat per militars desertors que van ser entrenats en tàctiques de guerrilles per nord-americans i israelians. La batalla es va allargar durant més de trenta mesos. Els Zetas van cremar cases i comerços, van massacrar els seus presumptes rivals, van esquarterar persones, van sotmetre la població al terror, principalment amb la desaparició de persones. El 2006, Felipe Calderón Hinojosa, en prendre possessió com a president de Mèxic, va declarar la guerra al narcotràfic. La violència i el terror van augmentar progressivament fins al 2010. El Càrtel del Golf i els Zetas van fer el que sabien fer: la guerra.

“ El 2003 va començar la violència a l'estat mexicà de Tamaulipas. Els càrtels del Golf i Sinaloa van lliurar una batalla de mort i terror ”

La guerra es va iniciar aquí, on fugia Eulalio Garza, a la regió Ribereña, a menys d'un quilòmetre del mur fronterer que separa Mèxic i els Estats Units. Durant moltes dècades, sobre la seva superfície semiàrida, els texans es van divertir als ranxos cinegètics, el bestiar va produir dividends igual que l'agricultura i Petróleos Mexicanos (Pemex) va extreure hidrocarburs. Una altra activitat distintiva de la zona era, i és, el tràfic de droga i de persones.

A la Ribereña, la pau és només un record, un desig. El 22 de febrer de 2010, els Zetas es van enfrontar al Càrtel del Golf. Desenes d'homes van començar a fer la guerra. Quan hi van intervenir les Forces Armades, els delinqüents ja havien assassinat, segrestat i fet desaparèixer dones i homes estudiants, joves professionals, mares, pares, avis. "Aquí és molt estrany que els que tenim desapareguts només en tinguem un; tots tenim més d'un desaparegut, familiars, nebots, oncles o cosins. N'hi ha molts, com a mínim cada un en tenim tres o quatre", explica la senyora Carmen.

La Carmen fa vuit anys que no sap res del seu fill, el mateix temps que fa que l'Antonia busca el seu espòs o que l'Olga Mayorga insisteix a revisar les fosses comunes per trobar el seu fill Diego Armando, el seu gendre Raúl i els seus amics Rubén i José Manuel.

L'Olga ha buscat durant quasi tres mil dies en la zona centre-nord de Tamaulipas. La tarda del dimecres 24 de febrer de 2010 va ser l'última vegada que va saber alguna cosa dels seus familiars. Els homes van desaparèixer a la carretera enmig d'enfrontaments. L'Olga va demanar ajuda als militars, però la hi van negar. Ella i els seus germans van recórrer els camins rurals, van trobar camionetes obertes, plenes de sang, roba abandonada, casquets de bala i el vehicle dels seus familiars. L'any 2010 va anar passant. A l'agost, 72 migrants van ser assassinats a San Fernando, el municipi on viu l'Olga. Les massacres de Nuevo León i Tamaulipas es van multiplicar. El Govern només va fer acte de presència per recollir els cossos. L'Olga va haver d'acceptar la possibilitat que el seu fill pogués ser mort i es va fer la primera prova d'ADN. Les caravanes de camionetes amb homes armats, els atacs amb cotxes bomba contra mitjans i autoritats, els segrestos de dones, l'arrasament de ranxos, ja eren fets habituals.

L'Olga va buscar fins que uns delinqüents van amenaçar la seva filla. El matí del 28 de febrer de 2011, les dones van demanar asil al Govern de Barack Obama al Pont Internacional de Matamoros. Van ser acceptades, però l'Olga va renunciar a la protecció per no haver d'abandonar la recerca. En aquest llarg camí per la frontera va conèixer la Miriam Rodríguez Martínez.

La Miriam era la líder d'un col·lectiu a San Fernando, un grup amb 600 casos de persones desaparegudes. La dona, que atenia un comerç i treballava a l'ajuntament, gestionava ajudes socials i sanitàries. El 10 de maig de 2017, la Miriam va aconseguir els diners per traslladar el cadàver de Jesús Emanuel a San Fernando. El jove havia estat assassinat el dimarts de la setmana anterior al sud de Mèxic i la seva família no tenia diners per pagar els serveis funeraris. La Miriam va avisar la funerària i després se'n va anar a dinar per celebrar el Dia de la Mare. Va arribar a casa seva de nit, va aparcar la camioneta i en va baixar i, en caminar, un sicari li va disparar dotze trets. La dona, de seixanta anys, va morir abans d'ingressar a l'hospital general.

“ El problema dels milers de desapareguts s'havia mantingut fora de la vida pública durant anys; el 2017 va començar a parlar-se'n als carrers i als mitjans ”

Quinze dies abans de l'assassinat, l'activista tamaulipeca havia parlat per WhatsApp amb una companya del col·lectiu. La Miriam va escriure: “Malgrat tant dolor, continuo creient en Déu i esperant-lo. I no penso parar. Només morta. Maleïts, no he pogut enterrar sencera la meva filla”.

Karen Alejandra Salinas Rodríguez era la filla a la qual la Miriam es refereix en el missatge. El gener del 2014, integrants del crim organitzat van segrestar la menor d'edat. La família va demanar un préstec al banc, va vendre el que va poder i va pagar el rescat. Els segrestadors mai no la van lliurar i els van fer dir que era morta. La mare va dedicar la seva vida a trobar-ne el cadàver i els culpables.

N'hi va haver prou amb nou mesos perquè la Miriam trobés un a un els assassins i les assassines. Un dia, al poblat de El Arenal –situat a la zona rural de San Fernando–, la Miriam va excavar fins que va trobar desenes d'ossos enterrats en fosses clandestines. Va trucar a personal de la Fiscalia perquè fes l'aixecament de les restes i les protegís. El Govern estatal va enviar els ossos a un laboratori de Washington. Els especialistes van rebre un trencaclosques de cossos: no en van poder completar ni un. Eren trossos de sis cossos amb les característiques genètiques d'un nen de dos anys, dones embarassades, homes joves i una menor d'edat: Karen Alejandra.

Miriam Rodríguez va enterrar la meitat de la seva filla i va continuar investigant durant tres anys. A partir de la fuga de 29 reus de la presó de Victoria, Tamaulipas, el dimecres 22 de març de 2017, la Miriam va començar a tenir por per la seva vida. El Govern li va donar el número de telèfon d'un policia. El divendres 14 d'abril –va explicar– va trucar-li 30 vegades i mai no li va respondre. La mare va demanar protecció a la subsecretària del Govern de Tamaulipas, Gloria Garza Jiménez. Ja morta, la funcionària ho va negar tot. Però la petició havia quedat enregistrada en un vídeo. Els governs de la república i estatal van organitzar un homenatge *post mortem* per expiar les irresponsabilitats.

“ “A Tamaulipas els que busquem els nostres desapareguts som pocs perquè hi ha molta por, estem desemparats” ”

Durant anys, el problema dels milers de persones desaparegudes s'havia mantingut fora de la vida pública a Tamaulipas. Al maig del 2017 va començar a parlar-se'n pels carrers, a publicar-se en els mitjans de comunicació, a exigir-se a les places públiques. El que dones i homes havien aconseguit en vuit mesos es va paraitzar. L'assassinat de la Miriam va frenar els pocs familiars que buscaven i en va aterrir milers.

Qui no es va aturar va ser Graciela Pérez Rodríguez. La dona, de quaranta-nou anys, busca la seva filla Milynali, els seus nebots José Arturo, Alexis i Aldo de Jesús i el seu germà Ignacio. Van ser segrestats pel crim organitzat el 14 d'agost de 2012. La família

viatjava en una camioneta de Texas a Tamuín, San Luis Potosí. En passar per El Mante, un municipi situat al sud-oest de Tamaulipas, van desaparèixer. Des d'aquell dia, la mare, la tia i la germana no han parat de buscar.

Graciela Pérez és la veu més potent i clara dels col·lectius de desapareguts a Tamaulipas. En sis anys de recerca ha fundat l'organització Ciencia Forense Ciudadana (CFC). Allà es va preparar per a la recerca prospectiva de camp, per enregistrar les troballes humanes en campaments de la delinqüència organitzada, per buscar per mitjà de la sang, de l'ADN, i va crear un registre i un banc de dades genètic ciutadà. "A Tamaulipas, els que busquem som els familiars de persones desaparegudes; som pocs perquè hi ha molta por; estem desemparats", diu l'activista reconeguda amb el *Tulipán de los Derechos Humanos*, un reconeixement atorgat pel Govern dels Països Baixos.

Tamaulipas és l'estat de Mèxic amb més desapareguts. El 18% de les persones no localitzades al país van ser vistes per última vegada en territori tamaulipenc. Aquí -veient el plànol numèric- hi ha hagut 139 Ayotzinapas¹. Els testimonis i els alts percentatges es magnifiquen en comptabilitzar els homicidis dolosos: 7.327 en los últims dotze anys. La Graciela, l'Eulalio, la Carmen, l'Antonia, l'Olga, els buscadors i les buscadores, reconeixen que en els registres oficials no hi ha tots els casos. Al cap de vuit anys d'haver-se iniciat el "conflicte armat", la "guerra de baixa intensitat o no convencional?", homes i dones no han denunciat la mort o la desaparició dels seus éssers estimats.

Just a la regió on l'Eulalio va furgar la terra amb les seves mans, el 16 d'abril de 2018 es va obrir el primer panteó forense "Units pels Records". L'Agència de Cooperació Alemanya i la Fundació d'Antropologia Forense de Guatemala participen en l'exhumació i anàlisi de cadàvers o restes humanes. Els familiars tenen l'esperança de trobar els seus fills, filles, pares, nets, dins de fosses; aquesta és la seva il·lusió. No esperen que l'Estat castigui els culpables. Elles i ells desitgen la pau de retrobar-se amb els seus éssers estimats, la mateixa que avui els dona la recerca irrenunciable.

1. El setembre de 2014, 43 estudiants de l'Escuela Normal Rural de Ayotzinapa (Iguala, Mèxic) van desaparèixer després d'enfrontaments violents amb la policia, nou persones més van resultar mortes i una trentena, ferides. Quatre anys després les famílies dels

estudiants continuen lluitant per trobar-ne els cossos, perquè surti a la llum la veritat i es faci justícia.

Fotografia : Autor: Carlos Manuel Juárez

© Generalitat de Catalunya